
Stud. eth nol. Croat., vol. 17, str. 73-107, Zagreb, 2005.

Marijana Belaj: Vjernik i njegov svetac zaštitnik

VJERNIK I NJEGOV SVETAC ZAŠTITNIK

MARIJANA BELAJ

Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

10000 Zagreb, Lučića 3

UDK 392:235.3

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Prihvaćeno: 15. 6. 2006.

Rad tematizira slabo istraženu temu o vjerovanju u svece kao osobne zaštitnike. Na temelju pojedinih saznanja o prisutnosti svetaca zaštitnika u pučkoj pobožnosti uopće te posebice na temelju ovdje predloženog jednog iscrpnog autobiografskog iskaza nude se neke mogućnosti tumačenja ove teme te implicitno predlažu i smjernice za njezino daljnje istraživanje.

Ključne riječi: pučka pobožnost, sveci zaštitnici, sv. Antun Padovanski, Konavle

UVOD

- (1) *A neki je, kako bih ti rekla, zagrižen za jednoga sveca, neki za drugoga. Svaki ima nekoga svojega sveca (Gračišće – Pazin);*
- (2) *Da, bilo je, čujte, kak si tko izabere. Majku Božju - tog je bilo najviše (Risvica – Kumrovec);*
- (3) *Pa čuj, to ti ljudi imaju svaki svoje (Risvica – Kumrovec);*
- (4) *Ja obožavam vajt tu sveticu Majku Božju. Druge svece... Majku Božju najviše. Ja se i molim svaki dan, je li pomore ili ne pomore, je li dobro ili ni dobro, ja se molim svaki dan njoj. (...) Ma moja pokojna baka je bila jako pobožna ženska. I ja vajt na nju sve, kako je ona delala tako i ja. (...) A čujte, ako mu je ča pomoglo kad, neki svetac, na taj dan on ne bi ni radio nič i on je taj svetac si sačuva. (Feštini – Žminj);*
- (5) *K1: Neko se obraćao sv. Tereziji, neko sv. Anti...*

K2: *Neko Majci Božjoj... Kome se svecu ti zavjetuješ i odabereš sveca koga ti najviše poštuješ.*

K1: *Ili po predanjima. Ako se baba molila nekada, ne znam sada, sv. Anti, ona je predala tu molitvu tome istome i taj se moli sv. Anti (Anići – Krasno).*

Započela sam s isječcima iz kazivanja prikupljenima u raznim lokalitetima u Hrvatskoj jer slikovito govore o osobitoj prisutnosti najčešće jednoga sveca zaštitnika u osobnom životu vjernika, a to će biti predmetom ovoga rada.

Sveci se, uopće, u vjerovanju prihvaćaju kao model uzoritosti i nasljedovanja, kao Božji zagovornici ili pak kao zaštitnici odnosno pomoćnici u raznovrsnim područjima ljudskoga života. Nauk Katoličke crkve inzistira na prva dva vida štovanja svetaca, dok je potonji više značajan za pučku pobožnost (Hoško 2001a:378-379; 2001b:432). Pučku pobožnost ovdje određujem kao ukupnost različitih izvanliturgijskih i neliturgijskih vjerovanja, čina, stavova i stilova kojima se izražava odnos prema svetom a koji su uokvireni određenim povijesnim, kulturnim i društvenim okvirom te su u stalnom prožimanju sa službenom religijom. Oblici pučke pobožnosti često su sačuvani kroz dulje razdoblje. Nositelji pučke pobožnosti su pripadnici svih društvenih skupina (Belaj, M. 2006:11).

U okviru pučke pobožnosti raznolikost vjerovanja u svece zaštitnike lijepo se može pratiti na dvjema razinama: na razini pobožnosti zajednice i na razini osobne pobožnosti. Potonja se razina pobožnosti (kako sam već navela, o njoj je riječ u ovome radu) otvara pri pitanju o osobnom stavu prema svecima zaštitnicima prihvaćenima u pobožnosti jedne zajednice, odnosno pri pitanju o predanom sudjelovanju u takvoj pobožnosti. Naime, iz repertoara poznatih svetaca zaštitnika u zajednici bira se uglavnom jedan koji se prema osobnim mjerilima smatra posebnim, *svojim*, tj. osobnim zaštitnikom.

No, priroda povezanosti vjernika s osobnim svecom zaštitnikom, odnosno mjesto i značenje osobnog sveca zaštitnika u životu vjernika, više je samo uočena, nego istraživana tema, a u domaćoj je etnologiji potpuno neistražena. Stoga se nadam ovim radom ponuditi i neke smjernice za daljnje istraživanje ove teme. Pritom, naglasak će biti stavljen na sljedeća pitanja:

kako se na osobnoj razini ostvaruje odabir osobnog sveca zaštitnika, tj. koji je ili kakav je bio trenutak odabira toga sveca te koji su kriteriji pritom bili uključeni, nadalje, kako se ostvaruje odnos (komunikacija) s osobnim svecem zaštitnikom, kako ta pobožnost utječe na život, razlikuje li se ta pobožnost od osobnih pobožnosti drugih bilo u smislu izraza bilo u smislu odabira sveca, i konačno, kakvo je mjesto i značenje odabranoga sveca u kontekstu svetaca prisutnih na razini zajednice.

O tom je problemu, tj. o osobitom odnosu s jednim svetim likom s kojim se vjernik osjeća posebno povezan pisao, primjerice, W. A. Christian. Prema njegovim spoznajama u španjolskoj dolini Nansa većina odraslih vjernika ima svog osobnog zaštitnika (*personal patron*) (Christian 1989:130). Štoviše, Christianu se čini da je vezivanje uz osobnog zaštitnika u okviru lokalnog „panteona“ svetaca zajedničko obilježje ruralnog katolicizma, no istodobno, kako ističe, ova je pojava našla malo odjeka u antropološkim istraživanjima (ibid.133). Susan Tax Freeman također skreće pozornost na ono što se događa unutar osobe kao vjernika, privatno, nezavisno od periodičkih kolektivnih slavlja (Tax Freeman 1978:120). I Stanley Brandes navodi da je posao antropologa usmjeriti pozornost prema *više privatnim oblicima religijske ekspresije*. On, naime smatra da ignoriranjem osobne pobožnosti kao predmeta istraživanja, iz vida možemo izgubiti one koji odbijaju sudjelovati u crkveno poduprtim događajima jer su zbog toga označeni kao ireligiozni (Brandes 1990:194). Žarko Španiček u svom radu o pučkim svecima i prorocima upravo ističe kako se u osobnoj komponenti kazivača konkretiziraju različiti oblici pučkih vjerovanja i pobožnosti i stoga je ona najzanimljivija (Španiček 2002:16).

U središtu osobne pobožnosti koju ću prikazati u ovome radu je sv. Antun Padovanski. Štovanje sv. Antuna Padovanskog rašireno je po cijelome katoličkome svijetu, a ponegdje ga štuju i pripadnici drugih vjeroispovijesti, primjerice muslimani i pravoslavci u Kotoru u Boki (Sopta 1996:136) i Humcu u Hercegovini (Ilić 1996:248) ili muslimani, pravoslavci i židovi u Sarajevu (Fišić 1996:209; Lucić 1996:231-235). Štovanje ovoga sveca prvo se raširilo po Padovi i u franjevačkom redu, a od 16. st. štuju ga u cijeloj Katoličkoj crkvi. Bazilika sv. Antuna Padovanskog u Padovi jedna je od najposjećenijih hodočasničkih crkava.

U vezi sa štovanjem sv. Antuna Padovanskog u hrvatskim krajevima nedostaje etnoloških studija. U literaturi i izvorima uglavnom se navode faktografski podaci o zaštitničkim ulogama ovoga sveca. Prema pregledanom gradivu¹, sv. Antunu Padovanskom su u hrvatskoj pučkoj pobožnosti dodijeljene sljedeće uloge:

- zaštitnik zdravlja uopće: izrazito u cijeloj Hrvatskoj osim u dijelovima južnog Jadrana (Makarsko i Dubrovačko primorje te Pelješac). U Konavlima je zabilježeno ovo vjerovanje;
- zaštitnik od padavice: u središnjoj kontinentalnoj Hrvatskoj;
- zaštitnik od kuge: u samo dva međusobno udaljena lokaliteta u Hrvatskoj te kod Vareša u Bosni;
- zaštitnik dječjeg zdravlja: u četiri lokaliteta u Hrvatskoj, međusobno prostorno udaljena (jedan od njih su Konavle);
- zaštitnik djece uopće: dva lokaliteta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj te na Jadranu od Istre do zadarskoga područja, također sporadično; u jednom lokalitetu u Bosni;
- pomoćnik siromašnih: u dva lokaliteta u Hrvatskoj te u tri u zapadnoj Hercegovini;
- zaštitnik putnika: u tri lokaliteta u sjeverozapadnoj Hrvatskoj;
- pomoćnik u vezi s budućim suprugom: tri prostorno udaljena lokaliteta u Hrvatskoj;

¹ Pregledano gradivo sadržano je u radovima Akademijina časopisa *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* (prvih pedeset brojeva, tj. od 1896. do 1986. godine), u radovima objavljenim u časopisu *Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo* (od 1889. do 2000. godine), u arhivu upitnica *Etnološkog atlasa Jugoslavije* pohranjenom u Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (prikupljano od 1960. do 1989. godine) te u arhivu rukopisa istraživačkog projekta *Združivanja i njihovi etnološki pokazatelji* pohranjenom u Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (prikupljano od 1983. do 1989. godine). Gradivu iz ovih izvora pridodala sam i gradivo s vlastitih terenskih istraživanja u zapadnome dijelu Hrvatskoga zagorja, središnjoj i sjevernoj Istri, sjevernom Velebitu i Senjskom bilu, na otoku Cresu, u Čilipima u Konavlima te u Zagrebu (prikupljano od 2001. do 2005. godine). Iscrpni pregled gradiva o štovanju i ulogama svetaca zaštitnika u hrvatskim krajevima te analizu i kritiku uporabljenih izvora i vrednovanje gradiva u njima iznijela sam u doktorskom radu (Belaj, M. 2006:23-211).

- zaštitnik stoke uopće: u rijetkim potvrdama u Hrvatskoj, osim u njezinom sjeverozapadnom i središnjem dijelu i u sjevernom i srednjem dalmatinskom priobalju, te u svega šest lokaliteta u Bosni i Hercegovini;
- zaštitnik ovaca: u pet lokaliteta od Korduna do Dalmatinske zagore;
- nalaznik izgubljenih stvari: širom Hrvatske, no ne intenzivno, te u tri prostorno nevezana lokaliteta u Bosni;
- pomoćnik u svemu: u malo lokaliteta razasutih po cijeloj Hrvatskoj i Bosni te značajnije u Hercegovini.

Pojedinačno su još zabilježene Antunove sljedeće uloge: zaštitnik svinja (preuzeo od sv. Antuna opata), zaštitnik obitelji, zaštitnik roditelja te zaštitnik djetilja.

U nedostatku iscrpnijih etnoloških studija o štovanju sv. Antuna Padovanskog u hrvatskim krajevima korisnima se pokazuju radovi objavljeni u *Zborniku „Kačić“ XXVII.-XXVIII., Sveti Antun Padovanski i Hrvati*, izdanom u Splitu 1996. godine. Fra Bono Zvonimir Šagi u svom radu objavljenom u tom zborniku navodi kako usprkos tome što je sv. Antun Padovanski najomiljeniji svetac u hrvatskim krajevima, ne postoji cjelovita studija putem koje bi se mogle procijeniti sve povijesne okolnosti, kulturni elementi i elementi pučke pobožnosti koji su pogodovali širenju njegova kulta. Također nije rastumačen niz pitanja, primjerice, na što se usredotočila antunovska pučka pobožnost, zašto je u nekom kraju njegov kult raširen više nego u drugom, koji je odnos raširenosti njegova kulta i kulta sv. Antuna Opata i dr. (na koja bi odgovore mogla dati i etnološka istraživanja, op. M. B.). Šagi u kratkim crtama prikazuje povijesne i društvene okolnosti u kojima je živio sv. Antun Padovanski i u kojima se počeo oblikovati njegov kult te navodi neke elemente pobožnosti koji su doprinjeli popularnosti ovoga sveca i stvaranju njegova svetačkog modela. Sv. se Antun pokazuje, iznosi autor uspoređujući ga sa sv. Franjom, *praktično iskoristivim svecem, zagovornikom u ljudskim potrebama, simbolom religiozne i molitvene uspješnosti* (sv. Franjo je pak model nasljedovanja, visoki mistični ideal). Šagiju se čini da sa sv. Antunom Padovanskim počinje prevladavati obraćanje svecima kao uspješnim zagovornicima (u odnosu na model nasljedovanja). Antunovska pobožnost oblikuje se kao čudotvorna, a k tome i karitativna. Ona je najizrazitiji tip katoličkog pučkog štovanja svetaca, a o njezinoj budućnosti Šagi piše: *doklegod bude religije bit će i sv. Antuna* (Šagi 1996:114-121).

O štovanju sv. Antuna Padovanskog u kontinentalnoj Hrvatskoj u istome zborniku piše fra Franjo Emanuel Hoško (kasnije je rad uklopljen i u njegovu knjigu iz 2001. godine otkud crpim ove podatke), ističući kako je štovanje moguće pratiti tek od druge polovine 17. st., a u mnogim je krajevima njegov dan znamenit kao i Božić, Uskrs, Velika Gospa. Početkom 20. st., piše Hoško, prvo su bosanski franjevci, a potom i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj pokušali iskoristiti popularnost sv. Antuna Padovanskog u narodu, *za sveopću vjersku obnovu, napose za utvrđivanje djece i mladih u temeljnim kršćanskim stavovima* (Hoško 2001b:436).

O štovanju u priobalnom pojasu u navedenom zborniku piše fra Josip Sopta. Navodi da je u istarskome dijelu priobalja kult sveca manje naglašen, no idući prema jugu on se povećava te je osobito naglašen u srednjoj Dalmaciji. Jaka je tradicija štovanja i na dubrovačkom području, no u najjužnijem priobalju ono slabi (Sopta 1996:125). Valja napomenuti da o snazi štovanja sv. Antuna Padovanskog autor prosuđuje na temelju prisutnosti franjevačkih samostana, pa ujedno valja upozoriti da takvo prosuđivanje ne mora dati potpunu, čak ni ispravnu, sliku o štovanju svetaca u pučkoj pobožnosti. Naime, takvo zaključivanje ide u red zaključivanja temeljenih na titularnosti crkava ili likovnih prikaza svetaca u crkvama, a u jednome složenijem istraživanju pokazala sam kako većina svetaca zaštitnika prisutnih u pobožnosti jedne konkretne zajednice nema likovnog prikaza u lokalnoj crkvi te kako se kazivači, kao izvor za istraživanje, pokazuju ključnima u spoznavanju pučke pobožnosti (Belaj, M. 2006:250-251).

Za ovaj rad važni su i Soptini podatci o štovanju ovoga sveca na području Konavala. U Pridvorju se nalazi franjevački samostan koji je ovdje dugo bio jedina crkvena ustanova i središte vjerskoga života. Dala ga je izgraditi Dubrovačka vlada nakon kupovine Konavala 1429. godine. I danas je ovaj samostan mjesto okupljanja Konavljana, osobito na svečev blagdan. Naslovnik samostana je sv. Vlaho, no Konavljani ga nazivaju Sv. Antun² (Sopta 1996:135-136).

² I samostane u Košljunu, Poljudu i Kotoru puk naziva prema sv. Antunu Padovanskom iako su službeni titulari drugi sveci (Sopta 1996:126). Također je, primjerice, crkvama u Busovači i Sarajevu krajem 19. st. promijenjen titular u sv. Antuna Padovanskog (Fišić 1996:205). U Osijeku su, pak, prigodom 250-e obljetnice franjevačke crkve Sv. Križa izradili medalju s likom sv. Antuna Padovanskoga i natpisom *Franjevačka crkva Sv. Antuna u Osijeku 1732. g.* (na podatak ukazao dr. sc. Vitomir Belaj)

SV. ANTUN PADOVANSKI U JEDNOJ POBOŽNOSTI

Sve dosad iznešeno o sv. Antunu Padovanskom imalo je za cilj dati osnovni okvir štovanja ovoga sveca na hrvatskome prostoru. Uz Majku Božju ovaj je svetac najprisutniji u osobnim pobožnostima kod nas (Šagi 1996:114), što se često potvrđivalo i na mojim terenskim istraživanjima. Stoga sam, zapravo, i očekivala da će u središtu pobožnosti mogega sugovornika biti upravo sv. Antun Padovanski.

Gradivo koje ću ovdje iznijeti katakada će izlaziti iz okvira osobne pobožnosti i pobožnosti uopće. No, navest ću i ta mjesta jer smatram da takvi podatci čine osobnu pobožnost razumljivijom i ujedno sprečavaju krive interpretacije i usmjeravanje zaključaka, a osim toga, doprinose vjerodostojnosti priče. Istraživanje je provedeno u cilju spoznavanja pobožnosti jedne osobe, Matije, no u razgovor u konkretnom slučaju bilo je nužno uključiti i njegovu majku. Njih su oboje, naime, sudjelovali u nastanku njegove pobožnosti.

Matija je rođen 1977. godine, a podrijetlom je iz Čilipa u Konavlima gdje je živio do svršetka fakulteta. I njegovi su roditelji podrijetlom Konavljani. Matija ih je nakon fakulteta napustio i preselio se u Zagreb, gdje danas živi sa svojom novostečenom obitelji.

Uz Matijino kazivanje, prikazat ću i kazivanje njegove majke koja je sudjelovala u oblikovanju njegove pobožnosti. Matijina majka odrasla je u Grudi, a s udajom se nastanila u Čilipima. Osim Matije, ima još jednoga mlađega sina, Božu.

Priču o svojoj pobožnosti prema sv. Antunu Padovanskom Matija započinje sjećanjem na jedan događaj:

Sunce, lijep dan, ljeto, '89. Znači da sam imao 12 godina. Našli smo se u Konavlima, u Čilipima, na mjestu gdje se uvijek skupljamo. Bili smo s motorima. I odjednom se pojavila policija. Mi smo svi krenuli bježat na sve strane, jer nitko nije imao ni registraciju ni prometnu ni kacigu ni ništa. Sjeo sam na motor, krenuo sam voziti i oni su krenuli za mnom (...) samo mi je u glavi bilo da što prije pobjegnem. Izletio sam na magistralu i zadnje čega se sjećam u biti je da sam pogledo u desnu stranu i učinilo mi se kako auto stoji tu, meni s desna. A u biti nije stajao, nego je naletio preko 100 na sat. Meni se, ne znam, cijeli taj trenutak činio kao da je pola sata.

A u biti sve se dogodilo u roku niti sekunde. I onda se više ničeg ne sjećam. Sljedeća scena, sjećam se plavog neba. Onako, ležao sam na podu i sjećam se da sam gledao u nebo i da je bilo super sve. Bili su neki oblaci, sunce, boje. Znao sam da je tu oko mene hrpa ljudi, da ima, ne znam, oko 50 ljudi i da su svi u panici, da svi jure, da svi trče. Znao sam u biti i zašto trče, znao sam da je meni nešto, ali bio sam nekako indiferentan. Nisam uopće... Niti sam se mogao pomaknut, niti ništa. (...) Odjednom sam se, opet, našao, ne znam kako je bilo, u bolnici i tako - to ja uglavnom ne znam. (...) Zašto je meni to tako počeo cijeli taj film je, mislim, uvjeren sam kad se ljudima dogodi nešto tako da... nije to sad da je to sad bilo malo i polako da je on mene udario malo, nego je mene zgazio. (...) Rasturio me skroz. Ali ljudi u takvim situacijama ginu. Jednostavno, znam, masu puta sam vidio i za manju sitnicu, za dvjesto posto manje ljudi poginu. A meni u biti nije bilo ništa, praktički. Ne ništa. I danas imam trajne posljedice od tog - ne mogu spavat po noći još uvijek. Jednostavno mi je ostalo nešto u tijelu. U kičmi, u leđima. Ne mogu stajati u jednom položaju petnaest minuta. (...) Atrofirali su mi mišići, nisam mogao hodati, jer mi se poremetio centar za ravnotežu. Dan danas isto - hodam krivo koljenom, zabacujem, i tako. Ali najveća koincidencija, kako je to počelo, zašto sam ja uvjeren koja je meni pomoć bila kod svega toga, to je sv. Antun. Zato što se dogodilo na dan Sv. Antuna, ispred, praktički ispred oltara Sv. Antuna. I sad nekako, ne znam, kad se sve to poveže, kad to sve malo sklopim u glavi, mislim da nema niti... mislim da zbog toga svega što se sve to dogodilo i zašto sam tako prošao, mislim da ne postoji niti jedno suvislo rješenje, nego to. Odmah, na taj dan, kad su me odveli... onda je majka za mene napravila zavjet, kao zahvalu, dok ja još ništa nisam imao pojma i tako je to krenulo. Već ima 15 godina. Meni je još to uvijek u glavi i svake godine odradim zavjet za Sv. Antuna. Jer sam njemu direktno zahvalan. (...) Sad, može biti luda sreća, mada u to sam uvjeren 10%, a 90% sam uvjeren da je to povezano sa nekom višom silom.

Na povezanost sv. Antuna s događajem Matiji je ukazala njegova majka:

Skupio sam to par dana iza. U biti, stara mi je došla, rekla mi je što je napravila. I onda sam se ja u tom trenu prestrašio toga.

Jednostavno sam se osjetio kao da me bomba pogodila. Ona mi je naglasila to. Ona mi je to rekla, ali mene je stvarno, ko da me je pogodila bomba. I onda - „pa jes, vidiš“. Odmah sam shvatio, odmah sam ispočetka, isti sekund, kao jedno jedino moguće rješenje. (...) I jednostavno sam taj zavjet prihvatio kao jedino moguće rješenje zašto sam još uvijek tu. Kad mi je ispričala onda sam pospajao te stvari. Jednostavno... I dan danas me nitko ne može razuvjerit da to nema neke veze s tim. Ne zvuči uopće niti malo smiješno ljudima koji jesu katolici - zvuči opravdano i meni je to uvijek jedno jedino rješenje.

Preuzeti zavjet osnovni je izraz Matijine pobožnosti. O svome zavjetu i njegovu ispunjavanju Matija govori:

Taj zavjet se sastoji u tome da taj dan hodam pješice, da sam tih, da idem u crkvu, da tražim oltar, u biti, sv. Antuna bez obzira gdje se našo. I onda se molim. Molim se ispred oltara, pa hodam oko crkve, pa se molim ispred oltara, pa hodam oko crkve, pa se molim ispred oltara, pravim krugove, pa hodam oko crkve. Tako tri puta To traje nekih sat vremena. Ali cijeli taj uvod u to i, kasnije, nakon toga je meni euforija – mjesec dana prije, taj zavjet, i onda sam totalno miran. (...) I sad se mislim o tome gdje ću napraviti zavjet [razgovor se odvijao tjedan dana prije Antunova], kako ću napraviti zavjet. Mjesec dana sam u totalnoj euforiji – ja to moram. Koliko sam te mjeseci prije pitao [dva mjeseca prije Matija me pitao gdje se u Zagrebu nalazi crkva Sv. Antuna]. Znači, kad se to približava, ja postanem cijeli... moram jednostavno... to mi je ono, ne obaveza, to mi je nešto što ja moram odraditi s veseljem. Veselim se. U biti ja se tome užasno veselim. Meni je to jedan od najljepših... ne bih to nazvao obaveza.

- Kako si odredio da tvoj zavjet bude upravo takav?

Kako su mene naučili, kako sam vidio da se radi zavjet. Mislim, čovjek se povodi za drugim. Kako su svi stari ljudi radili, kako je moj djed radio taj zavjet tad, tako ga radim i ja. Druga stvar je, to je kao jedan vrhunac zavjeta svog tog, da ja ispunim to, da odem, da napravim to. Uvod u to, i sve poslije je da ja mislim cijelo vrijeme na to, da to mene cijelo vrijeme prati, tako da ja radim zavjet cijeli

život. (...) Rekli su mi stari ljudi da to tako napravim. Majka, baba pokojna, vidio sam mnoge stare ljude da na taj način rade. Sve je stvar izbora, ali činjenica je da ja s tim... ja shvaćam taj zavjet uvijek (...) Majka me uputila. Prvi put me uputila.

- Jesi li kad darivao sv. Antuna?

Darovi? Ne, nisam prinosisio darove za oltar. Na oltar prinosisim svoju vjeru. Svoju dobru volju i vjeru i mislim da je to Bogu najvažnije. Nemam što prinosit, nikakve darove, kad se trudim živjeti u skladu s tim. Nije mi glupo, ali svaki čovjek prinosi dar s tim da prinosi svoju vjeru. (...) Svijeća da. Ali cvijeće ne. Brzo strune. A dim je nekako... kad izgori svijeća, on je tu. To mi je nekako... Svijeća se pretvara u dim koji ostaje u zraku. Tako i molitva ostaje u zraku, nije da...

Dan Sv. Antuna Padovanskog Matija ne obilježava samo ispunjenjem zavjeta, već još jednim izrazom svoje pobožnosti:

Imam par prijatelja koji se zovu Antun i užasno sam prema njima dobar tih dana. Nisam dobar, nego jednostavno mi dođe... cijeli se raznježim. I onda nikome to nije bilo jasno, nisam ja to nikome od njih ispričao. Nije im bilo jasno zašto ja njima čestitam imendan. Zovem ih na ručak i kupim im neke poklone. I onda im je postalo jasno. I sad svi ti ljudi me zovu na Sv. Antuna i pitaju me kako si danas. To su jedni od takvih koji su prepoznali te znakove. [Misli općenito da neki prepoznaju znakove, a neki ne.] Da razumiju. A u biti svi koji me znaju vjeruju u moju priču. I da ne vjeruju, ne bi me uopće interesiralo. Ni pogodilo to što itko drugi misli. To mora biti to. Zato sam ja tu. To moram raditi uvijek da mi se ne bi opet nešto dogodilo. Evo vidiš, ja živim s tim. Full. Meni je to... to jednostavno moram raditi uvijek. Dok živim, moram biti siguran da sam siguran. A tu će mi pomoć Antun, sv. Antun.

Kao što je razvidno iz kazivanja o zavjetu, a što je sam Matija naglasio, njegova pobožnost ujedno znači prihvaćanje određenog načina života. Matija se doživljava velikim putnikom i ističe: *Uvijek je sv. Antun sa mnom*. U skladu s tim granice izražavanja njegove pobožnosti šire su od samoga ispunjenja zavjeta. Primjerice, svake godine Matija daje blagosloviti svoj motor:

To radim svake godine. Imamo velečasnog u našem moto-klubu koji je u biti najstariji član našeg kluba. Ovaj je don Stipe Kordić. Bio je u našoj župi u Čilipima, sad je u Mokošici. Ali jesam, blagoslovio sam motor. Ima ceremonija. Skupi se nas par, par motora. Skupi se ljudi, svi koji hoće doć to napraviti. Svako ko vjeruje da će mu... da nam to pomaže. Samo motori. A po meni ne pomaže ništa drugo, nego to.(...) Ove godine to još nisam odradio. Možda ću otić sad, krajem 6. mjeseca dolje i otić ću nać njega da to napravi. Pošto nisam bio s njima kad je on to odradio za sve, onda ću ga otić nać da napravi to meni.

K tome, govoreći o svojoj pobožnosti, Matija još ističe:

Zato sam ti ovo donio pokazat.(...) Ovo ti je ta moja torba koju ja od tog dana nosim uvijek na motoru, ali uvijek imam slike sv. Antuna i nosim sve. To je iz svakog svetišta gdje pođem. Uvijek moram... jednostavno me nešto vuće da uzmem ikonu, da uzmem nešto i nosim u novčaniku. Uvijek slika sv. Antuna, jednostavno, ono, gdje god dođem samo me navuće na tu stranu da mi nešto... (...) Ovo je sve posvećeno direktno vožnji [sve svete sličice i sveti predmeti u torbici]. Znači, posvećeni su da me čuvaju na putu. Meni motor nije prijevozno sredstvo, to je moj način života. Evo vidiš, i ovdje ima sv. Antun. Ovo je Međugorje, ovo je Marija Bistrica, ovo je Vepric, ovo je Međugorje, ovo mi je majka donijela iz Jeruzalema, ja mislim. Posveta je napravljena da me čuva na putu.

Matija se na spomendan sv. Antuna Padovanskog ne vozi s motorom. Jednom je to učinio, no i tada se, kako vjeruje, „upleo“ sv. Antun, a takvih je događaja bilo još:

Vjerujem u znakove i u simbole. Ali opet svi ti simboli su nekako povezani s tim svecem. Kasnije, nikad se nakon toga nisam skinuo s motora. Ali evo ti jedan slučaj, mene je to totalno potreslo. To se dogodilo par godina iza. U trenu kad sam nekako, ne da sam htio zaboravit i prestat s tim običajem, mislim da sam malo zaboravio na to. Prije možda 7 godina je to bilo, bio je 13. 6. I mjesec dana prije sam kupio nove gume za motor koje su bile izvrsne, koje traju

dvije godine dana. Ovo je istina, ovo je stvarno istina. Ozbiljno, mislim, za ovo imam svjedoke još. 13. 6. ujutro sam... Pošto svaku godinu, svih tih deset godina prije sam išo pješke... to jutro sam odlučio ići s motorom do crkve. Došo sam ujutro u 7 sati u garažu, otvorio sam i zadnja guma je bila izdušena. A 20 dana, mjesec dana sam kupio nove gume. Zadnja guma je bila izdušena i totalno sam se naježio, prestrašio. I otišo sam pješke taj dan u crkvu, vratio sam se, napuho sam gumu i trajala je još godinu dana bez da je ikad više izdušila.. Tako da nakon toga, da živim dva života sad, ne bi me jednostavno ništa moglo razuvjerit da nema to neke veze sa nekom višom silom koja je meni, ko katoliku, potpuno sigurna. Nazovimo to tako.

(...)

Onda Cigo! Zvali su me u navratima Cigo, jer sam crn, „baš si crn ko cigo“. I onda su me zvali kao mlađi. Pa mi se onda taj nadimak zaboravio. Onda kad sam imo 19 godina, kad sam bio u vojsci su me opet, sasvim nevezano uz moje djetinjstvo određeni ljudi počeli opet zvat Cigo. Kasnije, kad sam došao u Zagreb, opet me niko nije zvao Cigo. Osim, jednom sam hodo preko Trga i cigo me počeo zvat i doslovno trčat zamnom: „Ej ti, dođi ovamo! Dođi, dođi, dođi“ Prvo sam, mislim, čuo sam taj glas kako doziva nekog. Ali mislim ono, šta, koga zove, tu je 5000 ljudi. Okrenuo sam se i vidio da se stvarno obraća meni: „Dođi“, da mi ima nešto dat. I kao „evo ti ovo“. Ja sam mu se približio i drži nekakvu sliku... i da mi sliku sv. Antuna. Kaže: „Ovo je za tebe.“ Ja i danas tu sliku nosim uvijek sa sobom i sebi sam fino na kacigi napiso „Cigo“. Znači, povezo sam 10 godina prije i danas se osjećam siguran zbog toga. Opet je tu neka veza s Antunom. I meni to ne smeta. Možda kad neko vidi „Cigo“, reče vidi ove budale. Meni je to neki viši znak, jer ima potpunu priču. Jednostavno su se poklopile okolnosti, a opet je to jedan od ovih znakova sa sv. Antunom.

(...)

Pokojni djed Mato, po kojemu sam dobio ime, kao mali se bio užasno razbolio i isto je njegova majka njega zavjetovala sv. Antunu i on je to godinama radio obučen, kao u to franjevačko odijelo. Eto vidiš,

još jedna veza. To ti je još jedna veza. Treći znak. (...) Ja sam po njemu dobio ime. Ma ne može me niko razuvjerit da je nešto drugo. To mora bit to. Kako može biti nešto drugo?!

Matija svoj događaj vezuje uz oltar Sv. Antuna koji se nalazi u župnoj crkvi Sv. Nikole, prema vjerovanju i zaštitnika putnika. Tijekom ovoga dijela razgovora Matija je uočio još jedan „znak“:

To je u biti crkva Sv. Nikole, ja mislim, ali postoje dva centralna oltara: Sv. Nikole i Sv. Antuna. Sv. Nikola, zaštitnik župe. Čuva pomorce. I putnike! Eto vidiš! Pa vidiš! To su ti ti znakovi. Ja sam veliki putnik. Pitaj Mariju koliko sam ja putnik. Ja sam strašni putnik. A otac mi je pomorac. (...) Znači, štuje se sv. Nikola. Sv. Antun ima misa, nije on centralni svetac. Nikola je važniji u župi. (...) Evo, sv. Nikola zaštitnik pomoraca. U mene je kraj dosta pomorski. Žene od pomoraca idu i mole za pomorce. Ja sam direktno okrenut sv. Antunu i, evo, sv. Nikoli, pošto je ovaj zaštitnik putnika, veliki sam putnik, a opet je sv. Antun tu, taj je dan bio, a obadvojca su znači bili prisutni tu. To ti je to.

Matija je odmah i objasnio zašto je upravo sv. Antun u središtu njegove pobožnosti, a ne sv. Nikola:

Presudio je dan. Sigurno. Ako je pitanje tradicije u obitelji nazad 100 godina i ako se meni to dogodilo na taj dan i opet me je zaštitio i obitelj, e onda mislim da je to prevaga.

Na pretpostavku da se nezgoda dogodila na neki drugi dan i onda na mogućnost zavjetovanja drugome svecu, Matija odgovara:

Kad danas gledam iz ove perspektive, mislim da je to bilo na neki drugi dan, mislim da bih ja danas bio ili invalid ili ne bih bio živ. Ali da ga ona [majka] nije odradila [zavjet za Matiju] taj dan, napravio bih ga ja sam. Ne bih ga napravio tada, ali bih ga napravio sv. Antunu neki drugi dan.

- Je li ti se javio čovjek koji je skrivio nezgodu?

Nitko se nikad nije javio osim sv. Antuna.

Nakon manje od godinu dana pružila mi se prigoda razgovarati i s Matijinom majkom, koja je, kako sam već navela i kako je razvidno iz Matijina kazivanja, utjecala na oblikovanje njegove pobožnosti. Osim o samoj Matijinoj pobožnosti, njezino je kazivanje produbilo spoznaju o čimbenicima koji su uključeni u oblikovanje osobne pobožnosti uopće te time ukazalo na širinu konteksta u okviru kojega valja takvu pobožnost razmatrati.

Razgovor sa Matijinom majkom započet je s jednostavnim pitanjem *zašto sv. Antun u Matijinoj pobožnosti* i je li to mogao biti koji drugi svetac:

Zato što se to dogodilo na Sv. Antuna. A da je bilo na neki drugi dan, isto bih zavjetovala sv. Antunu iz razloga što, recimo kod nas u Konavlima, su zavjetni dani mahom Sv. Antun i Velika Gospa. 15. 8. Tad se čine zavjeti, ajmo reć, mogu ga učinit, mogu ga ne učinit – ako osjetim potrebu, idem napraviti zavjet za zdravlje ili posao, za nešto, za familiju, da ne opteretiš sebe, ne vežeš sebe toliko, jednostavno... A Sv. Antun, ono, kad bi sad trebala razmišljati o tome, što bi mi najprvo palo na pamet, to je sv. Antunu. Nema u nas tradicije niti sv. Nikoli, ni sv. Ivanu ni sv.... nikome, nego sv. Antunu. A onda možda je to i nekako obiteljsko naslijeđe. To ja znam, kao dijete, da sam se vazda ustala na Sv. Antuna, sve se rano čini, zazvonila Zdravomarija u šest sati ujutro, prije nego se pođe na posao, bilo kakve vrste, državni ili u vrtu, u polje. Žene bi to obično iskoristile za činiti zavjet. (...) Meni je to bilo - dogodilo se na Sv. Antuna. Da se to nije dogodilo na Sv. Antuna, ja bih bila vjerovatno pošla, možda i upalila svijeću i platila misu, možda bih učinila zavjet, možda i ne bih. 90 % tvrdim da bih, a onih 10 % možda i ne bih. Ali kad se baš dogodilo to na taj dan, onda je to kao ono, ajmo reć, Božja opomena, neki znak, nešto što... (...) Ja sam mu rekla da idem činiti zavjet, ali nije on to shvaćao što je to zavjet. Ja rekla „idem molit Boga zato što si ti strado na Sv. Antuna i da te sv. Antun sačuva“. To je bilo to. Nisam se puno trudila da ja to njemu tupim u dobi kad on nije mogao možda shvatiti ni važnost ni značaj toga. Ali došlo je vrijeme da je on shvatio da je to to. Kad se njemu to dogodilo, to se dogodilo negdje u popodnevnim satima, odmah je meni moja mater i svekrva su rekli „aaa“, ko moj sin, „zapali svijeću na svetom Antunu [na njegovu oltaru], zavjetuj ga,

pođi u crkvu, moli Boga “. Ja sam odma uveče išla u crkvu, zapalila svijeću i platila misu za zdravlje i tako je to počelo.(...) Recimo, ja sam konkretno, onda [kad se to Matiji dogodilo] skinula prsten s ruke, ne gledajući koji je i ja sam ga nakačila na ruku sv. Antunu. Popela sam se na oltar, sv. Antun drži ono dijete, i ja sam nakačila taj prsten s ruke tu i svaki put sam u crkvu dolazila i ono... niko to nije zno, niko to mene nije vidio, i ja sam to pogledala i taj prsten je stajao na ruci sve do rata. Znači, ja sam to napravila negde 1987/8. Kad sam se vratila iza rata, toga više nije bilo. Je li to netko sklonio, je li to među zavjetnim stvarima u crkvi, ja ne znam, ili je to onda nestalo, meni to uopće nije važno. Ja sam svoju namjeru... (...) Ja sam išla na zavjet sv. Antunu zbog Matije, njemu se to dogodilo na sv. Antuna. I onda sam ja svake godine na Sv. Antuna, ja sam činila zavjet četiri, pet godina, dok nije bio u stanju sam. I onda sam ja njemu rekla: „Ti više znaš i možeš, i sad ajde sam. Svake godine zafaljavaj sv. Antunu što ti je sačuvao zdravlje.“ I on svake godine ide i moli sv. Antuna. Zašto? On treba da to poštiva i da zna i da tako to nastavi. (...) Ja ga više ne radim. Ja to sebi nijesam stavila više za obavezu, ni ko teret, ni to. Ja, kad Matija čini sad, ja svaki put na Sv. Antuna pođem u crkvu i izmolim sv. Antunu zahvalu i rečem da sačuva i moju djecu i svačiju djecu i svakoga i neka svak bude miran i zdrav i veseo. Izmolim jednu opću molitvu koju molim i svako veče.(...) Ja ti svako veče molim Očenaš i nastojim molit krunicu. Ali mi se dosta puta dogodi da ja zaspim. (...) I recimo, kad uspijem izmolit sve to i na kraju kad izmolim konačno Zdravo kraljice, majko milosrđa, živote slasni, ufanje naše, zdravo - to izmolim, onda ja rečem, prvo mi je Gospe – Gospe moja pomози, sačuvaj svakoga, moj Isuse, moj sv. Antune i svi sveci i svetice Božje. S tim završim. Tako sam ja to složila i ja nastojim... mislim samo da ne poremetim, da ne izostavim koga.(...) Tako da mislim da taj moj zavjet na taj jedan dan nije toliko važan za dobro nekoga ako ja to njemu ne želim svaki dan. To je, ono, generalna molitva. Ali, dogodi se da ja, ako imam neki teret, recimo kad mi je tata bio bolestan, pa sam se ponadala da bi moglo da mu se pomogne, pa sam izmolila Gospi zavjet. Pa recimo kad je Matija tražio poso, kad se mučio kad je došao u Zagreb, ja sam isto tako, baš ono, zavapiš, rasteretiš

se. Recimo, kad je on bio u fazi nalaženja posla ode, ja sam sebi rekla da ću svake večeri u 9. mjesecu ići na krunicu. Ja sam svako, svako, svako veče išla u crkvu na krunicu i molila krunicu svako, svako, svako veče. To je ono isto ko što, recimo, neko u Korizmi reče, zavjetuje se da neće jesti meso, da neće jesti kolače ili tako. (...) Mater misli o čemu misli svaka normalna. To je normalno da misliš u svim fazama djetinjstva o nekim stvarima. Kada se pođe igrati vani misliš da ne padne s ljuljačke, kad pođe u srednju školu misliš da ne zastrani s pićem i s drogom, kad počne voziti misliš da ne sjedne pjan za volan. To su sve različite faze. Ali nekad misliš „sad ja idem njega zavjetovati” - pa čemu? Normalno dijete, zdravo dijete, normalno uči, normalno proživljava, molim svaki dan za njega kao i za svakoga, tako je to. Ali onda kad se nešto dogodi... [Što bi bilo da Matija ne ispunjava zavjet?] Išla bih ja. Ja bih išla i to pod tvrdo. Bih sigurno. I kad ja ne bih mogla, ja bih rekla Božu [drugi sin, Matijin brat], ja bih rekla dedu, bilo kome. Nema to. Išla je i baba pokojna za njega činiti zavjet onda, da bude što tvrđe. (...) Ne kontroliram ga uopće jer znam da je to njemu važno i da će... on će u danu na Sv. Antuna to napraviti. Ali isto tako, ne daj Bože, dogodi se da je čovjek bolestan, da ne može poč ili ga nešto spriječiti. Dan prije, dan poslije, reći će „mati, ja nisam mogao, pođi ti“. Idem ja, neko će ga napraviti.

Iako sam kazivanje o Matijinu zavjetu prikazala objedinjeno, u okviru njega Matijina je majka iznosila podatke o ulozi i značenju sv. Antuna Padovanskog i zavjetovanju u obitelji i zajednici uopće. O tome je rekla sljedeće:

I onda, pričao ti je Matija, kako je moj otac kad je bio mali, on je isto imao tu neku bolest da ga je majka zavjetovala sv. Antunu. On je dvije ili tri godine nosio fratarsku halju, bijelu. To je nešto značilo. Svaki dan ju je nosio tri godine dana. Bilo je to doba, vjerojatno je bio manji, do možda do 8, 9 godina. Od 5, 6 godine. (...) Bio je 1923. godište. Umro je 1997. Što je još paradoksalna stvar – tata je činio zavjet dok se nije oženio. Kad se oženio, onda ono, znaš, muški treba raditi. Onda je mater moja išla činiti zavjet za njega, njegova žena, kad on ne bi mogao. I uvijek bi se to moralo

napraviti. Taj zavjet. (...) Prije bi djeca... nije bilo obitelji, rijetko koja obitelj da im dijete nije umrlo. Dijete je bilo dar Božji, a isto tako se razmišljalo ako dijete, ne daj Bože, moram reć ne daj Bože, umre da je Bog dao, Bog uzeo. Bilo je u familijama, tradicionalno... žene bi rađale po... dok su mogle rađat, po osmero, devetero djece. Ko bi te pito kad smiješ, kad ne smiješ, jesi li uživo, nisi li uživo. Moro si poslužiti svemu što se od tebe zahtijevalo i gotovo. Ali trudnoća nije bila... trudnoća se onda čak prije... ne skrivala, ali bila je kao sramota. Žene su sakrivala, tako da žena nije bila tokom trudnoće oslobođena nikakve rabote. One bi čak pošle u polje i onda bi same rodile. Negdje ispod međe, onda bi dijete previle, prekinule same, obavile sve same i onda bi još usput nabrale, da ne dođu prazne doma, balicu drva za naložit ognjište ili malo trave za živine. To bi stavile na leđa, dijete podvezale u kecelju i li onu maramu i došle bi tako doma s djetetom. Ajmo reć, ko živina. I onda su djeca... djeca bi bila doma, povijala bi se djeca iz razloga toga da se ne mogu pomaknut, da bi žena mogla poč u polje i radit. (...) Velika tempertaura, dogodila bi se, najčešća je to bila bolest, onda bi rekli „umrlo dijete od komesijunića“. To su konvulzije. To se shvaćalo kao nekakva strašna bolest, jer doktor je najprije bio luksuz. Onda kad bi se takvo nešto dogodilo u familiji, nije to bilo ono, odlučivat ćeš ti i muž. Nego je u familiji bilo još – pa mužev brat, pa muževa majka, pa otac, pa što paničiš, pa kakvo dijete, pa ko će sada pare za doktora, pa neće mu ništa bit, pa ovo, pa ono. Tako se iz ludosti i neznanja događale su se takve stvari. I onda bi se žene, kad bi se dijete spasilo i izvuklo iz takve feble, zavjetovale se sv. Antunu, oblaćile bi djecu u te haljine koje bi im do pop iz crkve. I onda bi dijete to nosilo. One su bile ko blagoslovljene. Onda bi majke činile zavjet dok dijete ne bi stasalo da može to obavljat samo, dok zna, dok mu ne prepuštiš da on svjesno, ako želi, nastavi to. I onda bi to oni sami nastavljali.

[O zavjetu općenito] Zavjet se radi prema osobnoj potrebi, kako ti osjećaš. Ja osobno kad sam činila zavjet, ja sam isto pitala kako se to radi. Dođem u... ne mora biti crkva Sv. Antuna. Kod nas u Konavlima ima zavjetna crkva Sv. Antuna - to je samostan, franjevački samostan u Pridvorju. Ali kod nas crkva, gdje su se

vjenčali Maja i Matija [župna crkva Sv. Nikole], ona ima oltar Sv. Antuna. Dođeš pred oltar Sv. Antuna, klekneš, izmoliš, obavezno Očenaš, izmoliš molitvu kako znaš, kako osjećaš – neko iz katekizma, neko kako sam sročio, neko kako želi, kako ga je neko naučio i onda ideš sa krunicom oko crkve stalno moleći Zdravomarijo, Slavaocu - moliš krunicu. Kad izmoliš, dođeš pred oltar, to je sporedni oltar Sv. Antuna, u nas, pođem pokraj glavnog oltara, pokleknem, prekrstim se u znak zahvalnosti Bogu, izađem na mala vrata koja gledaju na jug, i onda se ide oko cijele crkve i ponovno se uđe na ta mala vrata i ponovno pred oltar Sv. Antuna i ponovno tamo izmoliš Očenaš, Zdravomarijo, Slavaocu i tako tri puta. I kad završiš ta tri puta, dođeš pred oltar, izmoliš konačnu molitvu i daš nešto u znak zahvalnosti. (...) A onda, masu žena ide boso. Onda, masu žena ide na koljenima. Obilaze na koljenima preko crkve, naprave se rane. Dođu u crkvu normalno i kad dođe pred oltar Sv. Antuna, onda skine cipele i čarape, stavi to u svoju bursu, spremi bursu sa strane i onda ide tako bosa. Onda ide masu žena koje rade zavjet, ne sv. Antunu nego, recimo, kad je doba, Velika Gospa. Ima crkva od Gospe milosrđa u Dubrovniku i masu žena, i dandanas, znam, ide pješke iz Čilipa u Dubrovnik. Ujutro se rano uputi oko 3, 4 sata i idu pješice. Neko ide bos, neko ide... kako ko želi. (...) Ja puno sretam sad, ne znam, stare žene mahom idu na zavjete. Mlade žene isto sretam. Zašto? Radi čega idu? Svaki ima nešto što ga tišti. Neko moli za zdravlje, neko moli za uspjeh, neko moli zato što mu se moli, svak zna zašto moli. (...) To [zavjet] je zahvala. Masu ljudi ima koji naprave nešto, recimo zavjetuju se sv. Antunu da će napraviti, da će naresiti najbolje one konavoske vezivo za oltar ili barjak koji ide u procesijama. Recimo, ja sam dala prsten s ruke. Prsten koji je meni puno značio, koji sam dobila u naslijeđe od majke, ja sam ga dala. Dala sam ga srcem ko što bi dala... Eto, nijesam skinula veru s ruke jer sam mislila da to ne treba toliko. Ima ljudi koji i to daju. (...) Naprave slike, onda daju pare za crkvu. Recimo, konkretno moj muž. On je imo tako na brodu nekih nepredviđenih situacija kao što se, moj Bože, čovjek može naći u nepredviđenim situacijama, što je on vidio, kako je on vidio, što je on doživio – ne želi on o tome ni pričati samo je siguran da postoji nešto što je,

znači, iznad svega toga. On svaki put kad dođe s broda, on ide u crkvu đe smo se mi vjenčali, đe su se oni krstili i svaki put, tu ima jedan stari svećenik koji je krstio njih i koji je nas vjenčao, on je bolestan i star, i onda u koverti određenu svotu novca koliko može. (...) On to izdvoji i to je, recimo, njegov zavjet. Svake godine. Ne bi došlo s broda da to ne napravi. Puko bi. On bi mislio da će mu se sljedeći put nešto loše dogoditi.

[O sv. Antunu u Konavlima] Recimo, u nas je to baš u Konavlima, taj sv. Antun, u familijama. Recimo, ja znam u moje babe u sobi, đe sam se ja rodila, poviše kreveta stoji kvadar svetoga Antuna. I svako jutro bi bilo „moj sv. Antune, fala ti što smo se zdravo digli, pomози nas, sačuvaj cijelu familiju, budi nam na pomoć“ i tako. (...) Ali, kao što mislim da svako ima svog anđela, tako da je sv. Antun za djecu, neki drugi za živine zavjetni svetac. Nema nekog sad razloga posebnog. Možda je sve stvar odgoja i razmišljanja, ono, i nasljeđivanja, tako naučeno. Samo je činjenica da je Velika i Mala Gospa i sv. Antun, da su zavjetni sveci. U nas se niko ne zavjetuje sv. Nikoli, koji je zaštitnik Čilipa i mjesni svetac Čilipa, to nije zavjetni dan. Niti je sv. Marko, ni Ilija ni Ivan. (...) Sv. Nikola je svetac mjesta. To je patron crkve. U našem dijelu, đe mi živimo, naše selo ima krsnu slavu Sv. Ivan. To je 24. 8. Recimo, đe sam se ja rodila, na Grudi, je krsna slava Sv. Stjepan, 26. 12. A krsna slava oklen mi je svekrva, u Dubi Konavoskoj je Stipanje, 3. kolovoza. Onda je još u Čilipima... U stvari krsne slave ima Sv. Ivan, Sv. Stjepan, Sv. Luka, Sv. Nikola i ima Sv. Dmitar. I više nema. Sv. Nikola se slavi u Čilipima dan uoči feste sv. Nikole. Uveče nakon Zdravomarije, u stvari prije Zdravomarije zvone sva zvona Čilipske crkve. Sutridan je misa glavna u crkvi, iznosi se svetac [kip sv. Nikole], skine se sa njegova postolja, stavlja se nasred crkvi, onda ide svečana procesija oko crkve i okupljaju se razni prijatelji. Procesija ide oko crkve, pjevaju se pjesme posebne za sv. Nikolu, kako se štuje sv. Nikola. Ima mjesna fešta uveče tradicionalno, bilo da se okupe, ono, bude ples. Sad je više iskomercijalizirano. Ali je prije to bilo... to se znalo da je u Čilipima na Sv. Nikolu i na Tjelovo ili Korosante. (...) To je svetac [sv. Nikola] putnika i mornara. To se drži, ali toliko da se napomene. U našem kraju, Čilipe nisu kraj tradicionalan po

pomorstvu, ko što je više gore na Pelješcu. Sad ih ima, ali prije bi ih nabrojio na prste jedne ruke, koliko ih je malo bilo. Ali je recimo to dan za mornare i pomorce. Ja sam mužu kupila medaljon Gospe da ga čuva, a ne sv. Nikole. Recimo, štuje se i posveti se pažnju toliko da je to dan i da se napomene „sačuvaj sv. Nikola i Bože sve pomorce, daj im dobro more“, ali nije ono da samo on čuva.

- Ima li fešte za Sv. Antuna?

Bila bi prije, bude i sad, samo u manjoj mjeri. Sad se to više iskomercijaliziralo. U Pridvorju di je samostan Sv. Antuna, tu bude. To je njihovo. Patron mjesni. Sv. Nikola u Čilipima, Sv. Nedjelja na groblju, Mala Gospa u Dubravici, u Močićima Sv. Luka. Podijelilo bi se to da vazda mladost ima gdje ić na svetac. Sad više se ne vodi o tome računa. Jedno vrijeme se to bilo izgubilo, a sad se to opet ponovno nastoji uvest. Kako to da Sv. Nikola u Čilipima, a nema feste? Mora bit. To je lijepo da se nastavi i neka se nastavi.

MOGUĆNOSTI TUMAČENJA

Oblikovanje pobožnosti

Jedno od osnovnih pitanja na koja sam nastojala dobiti odgovor pri ovome istraživanju je kako se ostvaruje odabir osobnog sveca zaštitnika.

S Matijinog stajališta postoji svijest o prisutnosti sv. Antuna Padovanskog u njegovoj obitelji, no uporište za odabir ovoga sveca u svojoj pobožnosti Matija isključivo nalazi u podudarnostima, koje on naziva „znakovima“, prisutnim u nekoliko događaja. U prvome je redu to nezgoda koja se zbila upravo na spomendan Sv. Antuna Padovanskog i *praktički ispred oltara Sv. Antuna*, a onda i događaj s ispuhanom gumom na motoru, događaj s romskim dječakom u Zagrebu, te podudarnost da je i njegov djed Mate, prema kojemu je Matija dobio ime, bio također zavjetovan istome svecu zaštitniku.

Matija ističe: *Vjerujem u znakove i u simbole. Ali opet svi ti simboli su nekako povezani s tim svecem.* On je u to potpuno uvjeren i ne nalazi drugoga objašnjenja za događaje:

1) Tako da nakon toga, da živim dva života sad, ne bi me jednostavno ništa moglo razuvjerit da nema to neke veze sa nekom višom silom koja je meni, ko katoliku, potpuno sigurna.

2) ... zvuči opravdano i meni je to uvijek jedno jedino rješenje.

- 3) *Sad, može biti luda sreća, mada u to sam uvjeren 10%, a 90% sam uvjeren da je to povezano sa nekom višom silom.*
- 4) *Jednostavno su se poklopile okolnosti, a opet je to jedan od ovih znakova sa sv. Antunom.*
- 5) *Ma ne može me niko razuvjerit da je nešto drugo. To mora bit to. Kako može biti nešto drugo?!*

Razvidno je da podudarnosti u događajima, prema Matijinu viđenju, imaju značenje „znakova“ povezanih sa sv. Antunom Padovanskim i time događaji dobivaju dimenziju čudesnog. Isticanjem čudesnog u događajima Matija naglašava i istodobno opravdava svoju vezu sa sv. Antunom Padovanskim. U Matijinoj se pobožnosti čudesnost događaja pokazuje ne samo kao svojevrsna potvrda u „ispravnost“ odabira sveca, već i kao neki „učvršćivač“ pobožnosti, a katkad i kao opomena.

Teolog Vjekoslav Bajsić navodi da zbog toga što čudo uvijek ukazuje na transcendenciju, ono pripada specifičnoj dimenziji svetosti, te u štovanju svetaca, koje se upravo odnosi na tu dimenziju, zauzima svoje dužno mjesto. *Štovanje sveca uključuje na svoj način i propagandu oko štovanja te je zato vrlo često naglašavanje izvanrednih događaja ili čudesa prisutno u iznošenju veličine zagovorne snage sveca, tako da se čudom ili čudesnim događajima koji se pripisuju svecu gotovo mjeri – barem od oka – i njegov transcendentni, nadnaravni kalibar. (...) Čudo je u prvom redu znak koji kao preambulum fidei upućuje ne samo posve općenito na transcendenciju, nego prije svega na određeni objektivni sadržaj, na modus transcendencije koja se objavljuje te čudom potkrepljuje svoju onostranu dimenziju* (Bajsić 1974:53-54).

Na isticanje čudesnog, kako bi se „opravdala“ pobožnost prema svecu zaštitniku te istakla zagovorna snaga sveca, nailazila sam i na drugim terenskim istraživanjima. Primjerice, kazivačica u Ustrinama na otoku Cresu te kazivačica u krasnarskom zaselku Panjenovići govore u svjetlu čudesnosti o pomoći sv. Antuna Padovanskog u pronalaženju supruga:

- 1) *Ja sam molila sv. Antu da mi da sriću. I meni vam da sv. Ante sriću, da mi svog imenjaka Antu (Panjenovići – Krasno);*
- 2) *Ja sam ga molila npr. ovako, kad sam bila mlada, da mi da dečka koga ja ću, koga ja želim. Ja sam samo to molila. Prišlo je tako. Došlo je, ostvarilo se! (Ustrine - o. Cres).*

Bajsić također ističe da govor o čudu u tom smislu nije nešto specifično kršćansko. *Samo čudo ne pridonosi ništa sadržajno samoj objavi te, prema tomu, i nije vrelo vjere (ako se misli na sadržaj)* (Bajsić 1974:53-54). On smatra da ako isticanje čuda ili čudesnoga polazi iz ljudskih motiva, *možda jednostavnog glupog isticanja „vlastitog“ sveca*, pri čemu se ističe neka veličina pred Bogom, onda je ono „sumnjivo“ (ibid. 55). Ovakvo je razmišljanje s teološkoga stajališta posve razumljivo, a s etnološkog stajališta važno je da takav govor o čudu ukazuje na odnos prema nadnaravnome, svetome, bez obzira uklapa li se ono u okvire kršćanskoga nauka ili ne.

U povezivanju čuda sa svecima prepoznaju se dvije tradicije: folklorna i crkvena (Španiček 2002:213). Prema srednjovjekovnim izvorima Aron Gurevič navodi da je na puk veliki utjecaj imao onaj svetac čija se svetost ogleda u djelotvornoj i aktivnoj čudotvornosti. Sveci se u hagiografskoj književnosti pojavljuju u svojstvu maga i iscjelitelja, no zaodjeveni kršćanskim plaštom. Gurevič u tome prepoznaje utjecaj pučke tradicije, *poganske magije*, na kršćanstvo. *Iz žitija postpuno jasno sledi, da je narod u liku sveca poštovao dobrotom i milosrđem ispunjenog i oreolom ovenčanog maga.(...) Svetac je natprirodno biće koje se nalazi u neposrednoj vezi sa višim silama i koje poseduje magične sposobnosti. (...) Svetac koji ne čini čudesu, ne uživa popularnost i poštovanje.* Nadnaravni postupci svetaca i magija, piše Gurevič, neraskidivo su povezani u pučkoj svijesti. No, osim toga, piše Gurevič, Crkva je tu vjeru u čuda koristila za promicanje vlastitih interesa, uz povelik napor da odvoji pravo i istinsko čudo od magije (Gurevič 1987:92-93, 126-127). Čudo je također ugrađeno u Crkveni nauk. Čudima se potvrđivao Isus kao Božji pomazanik³ a čuda su, uz krjeposno ponašanje, znak i potvrda svetosti u procesu kanonizacije svetaca. Žarko Španiček naglašava da čuda ne bi mogla biti instrument kristijanizacije tj. ne bi mogla poslužiti u promicanju štovanja svetaca da ne zadovoljavaju stvarne i simboličke potrebe i da ne pribavljaju korist, te također ističe da je

³ Primjerice: *Kad Ivan u tamnici ču za Kristova djela, posla učenike svoje da ga pitaju: „Jesi li ti onaj koji ima doći, ili da drugoga čekamo?“ Isus im odgovori: „Idite i javite Ivanu što čujete i vidite! Slijepi progledaju, hromi hodaju, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju, siromasima se propovijeda Radosna vijest. Blago onomu tko se zbog mene ne pokoleba!“* (Mt 11,2-6).

stav crkve prema čudima ambivalentan – sumnjičav prema čudima u okviru folklornih elemenata i mogućih lažnih čuda, i istodobno odobravajuć u okviru znaka i potvrde svetosti (Španiček 2002:217). O razlozima prisutnosti čuda u kršćanstvu, Le Goff piše: *Kršćanstvo [se] rasprostire na svjetove koji mu ostavljaju u nasljedstvo različite kulture, stare i bogate, pa čudesno, više nego drugi elementi kulture i mentaliteta, upravo pripada starim slojevima. (...) Čudesno mi se u kršćanstvu čini bitno zatvorenim u svom naslijeđu kojeg ćemo elemente „čudesnoga“ susretati u vjerovanjima, u tekstovima, u hagiografiji* (Le Goff 1993:37). No, za razliku od Gureviča koji prisutnost čudesnog u kršćanstvu gleda isključivo kao rezultat prodora pučke tradicije i načina mišljenja, Le Goff u koncepciji čudesnog vidi susret pučkoga vjerovanja i naučavanja Crkve (Le Goff 1998:425). *Preplitanje konkretnog i apstraktnog sama je osnova ustroja srednjovjekovnoga duha i osjetilnosti. Ista strast, ista potreba dvoumi se između želje da se iza osjetljivoga konkretnog otkrije istinskije apstraktno i napor da se privede pojavnosti ta skrivena stvarnost u liku dostupnu osjetilima. Također nije sigurno (...) da su smisao za konkretno i smisao za apstraktno svojstvene, s jedne strane onima literati, a, s druge, illiterati* (ibid. 431).

Čuda nisu tek racionalno protumačive fikcije i instrument ideologije, nego su imala zbiljske učinke u životima pojedinaca i zajednice te su stoga povijesna realnost (Španiček 2002:217). Matija svojim pričanjem i propagiranjem čudesnog događaja ističe posebnost sveca i njegovu moć, a u učinkovitosti sveca u događajima tijekom svojega života prepoznaje svečevu svetost. Čudo se za Matijinu pobožnost pokazalo presudnim – ono je potaklo razvoj pobožnosti prema sv. Antunu Padovanskom i istodobno ju osnažuje.⁴ Ujedno, ono se za Matiju pokazuje kao sakralizirana stvarnost koja nastaje u njegovu odnosu sa sv. Antunom Padovanskim.

Sv. Antuna Padovanskoga je za Matijina zaštitnika odabrala njegova majka. Ona, kao i Matija, za prvotni razlog takvoga odabira navodi činjenicu da se Matijina nezgoda dogodila upravo na spomendan ovoga sveca, no istodobno ističe da i nije bilo takve koincidencije, ponovno bi odabrala sv.

⁴ O čudu u tom kontekstu piše i Divna Zečević: ... *čudo [se] javlja kao potvrda vjere, pobuđuje i osnažuje čovjekovu vjeru u Boga ili ... čuda na poučni književni način pružaju nadu u razrješenje bezizglednih situacija i sigurnost vjere...* (Zečević 1991:274)

Antuna Padovanskog (*Da se to nije dogodilo na Sv. Antuna, ja bih bila vjerovatno pošla, možda i upalila svijeću i platila misu, možda bih učinila zavjet, možda i ne bih. 90 % tvrdim da bih, a onih 10 % možda i ne bih.*). Matijina majka vjeruje da je sv. Antun Padovanski zaštitnik djece (*Ali, kao što mislim da svako ima svog anđela, tako da je sv. Antun za djecu, neki drugi za živine zavjetni svetac.*), no iz kazivanja se ne stječe dojam da je to bilo presudno u odabiru Matijina zaštitnika. Važnim se čini to što su uobičajeni zavjetni dani u Konavlima mahom 13. lipnja (Sv. Antun Padovanski) i 15. kolovoza (Velika Gospa), a između ovo dvoje svetaca, pak, izbor je pao na sv. Antuna Padovanskoga zbog njegove prisutnosti u njezinoj obitelji:

- 1) *A onda možda je to i nekako obiteljsko naslijeđe. To ja znam, kao dijete, da sam se vazda ustala na Sv. Antuna...*
- 2) *Recimo, ja znam u moje babe u sobi, đe sam se ja rodila, poviše kreveta stoji kvadar svetoga Antuna. I svako jutro bi bilo „moj sv. Antune, fala ti što smo se zdravo digli, pomози nas, sačuvaj cijelu familiju, budi nam na pomoć“ i tako.*
- 3) *I onda, pričao ti je Matija, kako je moj otac kad je bio mali, on je isto imao tu neku bolest da ga je majka zavjetovala sv. Antunu.*

Prema kazivanju, Matijinom i njegove majke, može se uočiti da su u odabiru Matijina sveca zaštitnika te u oblikovanju njegove pobožnosti uopće, sudjelovala tri čimbenika:

- tradicija štovanja u zajednici,
- tradicija štovanja u obitelji i
- događaj s elementima čudesnog.

Ovakva slojevitost osobne pobožnosti ujedno pokazuje da ju nije moguće izučavati samo na razini pobožnih izraza, već kao oblike mišljenja i djelovanja koji su poučavani i naučeni (Asad 1983:251).

Uloga žena u pobožnosti

S obzirom na ulogu Matijine majke u njenoj pobožnosti te na temelju još nekih dijelova njezina kazivanja, može se uočiti važna uloga žena u vjerskim pitanjima u konavoskim obiteljima:

1) *I onda bi se žene, kad bi se dijete spasilo i izvuklo iz takve feble, zavjetovale se sv. Antunu, oblačile bi djecu u te haljine koje bi im do pop iz crkve. (...) Onda bi majke činile zavjet dok dijete ne bi stasalo da može to obavljat samo, dok zna, dok mu ne prepuštiš da on svjesno, ako želi, nastavi to.*

2) *A onda, masu žena ide boso. Onda, masu žena ide na koljenima. (...) Onda ide masu žena koje rade zavjet, ne sv. Antunu nego, recimo, kad je doba, Velika Gospa.*

3) *Ja puno sretam sad, ne znam, stare žene mahom idu na zavjete. Mlade žene isto sretam.*

4) *Što je još paradoksalna stvar – tata je činio zavjet dok se nije oženio. Kad se oženio, onda ono, znaš, muški treba radit. Onda je mater moja išla činit zavjet za njega, njegova žena, kad on ne bi mogla.*

5) *[Da Matija ne može ispuniti zavjet] Išla bih ja. Ja bih išla i to pod tvrdo. Bih sigurno.*

Kako je razvidno, u vjerskim pitanjima u obitelji, osobito kad je riječ o zavjetima, majke i uopće žene imale su i imaju važnu ulogu, katkad i presudnu. O tome piše i Christian za dolinu Nansa u sjevernoj Španjolskoj. On navodi kako najviše zavjeta rade žene u razdoblju odgoja djece. Također dodaje da za one muškarce koji imaju svoje osobne patrone sve transakcije s patronom obavljaju njihove supruge. Christianu se čini da je to *dio seoske i obiteljske podjele posla ekvivalentne podjeli drugih zadataka između žena, djece ili muškaraca. (...) Baš kao što je muškarac glava u praktičnoj domeni, žena ima određenu odgovornost i autoritet u domeni duhovnog. Primjerice, u stvarima koje uključuju zdravlje i sigurnost svih članova obitelji, žena ili majka će biti ta koja radi zavjete. (...) Baš kao što su prethodno najveće krize rješavali njihovi [muškarčevi] roditelji, sada najveće krize rješavaju njihove žene* (Christian 1989:133-134). Iako je iz kazivanja Matijine majke razvidno da su žene, iz sličnih razloga koje navodi i Christian, preuzimale izvršavanje zavjetnih obveza svojih muževa (primjer sa zavjetom Matijina djede), u Matijinom primjeru to nije slučaj. No, ipak, kako se čita u daljnjem kazivanju, da Matija nije u mogućnosti izvršiti svoj zavjet, to će učiniti njegova majka, ili netko drugi u obitelji, bio to i muškarac – primjerice, Matijin brat.

U kazivanjima Matije i njegove majke također je moguće uočiti različiti način ulaska sv. Antuna Padovanskoga u njihovu pobožnost. Matijina majka je ovoga sveca upoznala već u ranom djetinjstvu i s njezina stajališta sveca je prihvatila zbog njegove prisutnosti u njezinoj obitelji, nesvjesno:

Recimo, ja znam u moje babe u sobi, đe sam se ja rodila, poviše kreveta stoji kvadar svetoga Antuna. I svako jutro bi bilo „moj sv. Antune, fala ti što smo se zdravo digli, pomozi nas, sačuvaj cijelu familiju, budi nam na pomoć“ i tako. (...) A onda možda je to i nekako obiteljsko naslijeđe. To ja znam, kao dijete, da sam se vazda ustala na Sv. Antuna...

Za razliku od nje, Matija je sv. Antuna Padovanskog prihvatio svjesno, u potrebi i zbog njemu jasnih razloga, tj. „znakova“. No, ovdje je važno naglasiti da sv. Antun Padovanski nije osobni zaštitnik Matijine majke – ona u svom osobnom utjecanju pored svih prisutnih svetaca u pobožnosti prednost daje sv. Majci Božjoj:

1) Ja ti svako veče molim Očenaš i nastojim molit krunicu. (...) I recimo, kad uspijem izmolit sve to i na kraju kad izmolim konačno Zdravo kraljice, majko milosrđa, živote slasni, ufanje naše, zdravo - to izmolim, onda ja rečem, prvo mi je Gospe – Gospe moja pomozi, sačuvaj svakoga, moj Isuse, moj sv. Antune i svi sveci i svetece Božje.

2) Ali je recimo to dan [dan Sv. Nikole] za mornare i pomorce. Ja sam mužu [pomorcu] kupila medaljon Gospe da ga čuva, a ne sv. Nikole. Recimo, štuje se i posveti se pažnju toliko da je to dan i da se napomene „sačuvaj sv. Nikola i Bože sve pomorce, daj im dobro more“, ali nije ono da samo on čuva.

Odnos i komunikacija s osobnim svecem zaštitnikom

Sljedeće osnovno pitanje koje me je u istraživanju zanimalo je kako odnos s osobnim svecem zaštitnikom utječe na život i kako se taj odnos uopće ostvaruje.

Sv. Antun Padovanski u Matijinu životu je stalno prisutan: *Evo vidiš, ja živim s tim. Full. Meni je to... to jednostavno moram radit uvijek. Dok živim, moram bit siguran da sam siguran. A tu će mi pomoć Antun, sv. Antun.* Zanimljivo je ovdje dodati i kazivanje Matijine supruge: *Kad smo se ja i on sreli i izašli van nakon sedam godina, piješ pivo i pričaš o sebi i onda je odmah on ispričao tu priču kao dio njega.*

Matija sebe predstavlja „velikim putnikom“ i govori: *Meni motor nije prijevozno sredstvo, to je moj način života.* Od nesretnoga događaja na motoru nosi torbu u kojoj su svete sličice i predmeti: *uvijek imam slike sv. Antuna i nosim sve. (...) Uvijek slika sv. Antuna, jednostavno, ono, gdje god dođem samo me navuče na tu stranu da mi nešto... (...) Ovo je sve posvećeno direktno vožnji. Znači, posvećeni su da me čuvaju na putu (...) Uvijek je sv. Antun sa mnom. To totalno podrazumijevam. Rečem „sad idem“ i krenem.* Obavezni godišnji čin je i blagoslov motora, koji doduše nema izravne veze sa sv. Antunom Padovanskim, ali ima veze s događajem u kojemu je ovaj svetac, prema Matijinu viđenju, važan protagonist. Posebnu povezanost sa ovim svecem Matija iskazuje i čestitanjem imendana poznanicima koji nose svečevo ime. No, najvažniji izraz Matijine pobožnosti i komunikacije sa sv. Antunom Padovanskim je zavjet. Pod njime Matija ne misli samo na čin ispunjenja, nego i na duhovnu pripremu za taj čin koja počinje oko mjesec dana prije Antunova te na vrijeme nakon samog zavjetnog čina u kojemu je Matija, kako ističe, ispunjen posebnim mirom i mislima o zavjetu: *Ali cijeli taj uvod u to i, kasnije, nakon toga je meni euforija – mjesec dana prije, taj zavjet, i onda sam totalno miran. (...) to je kao jedan vrhunac zavjeta svog tog, da ja ispunim to, da odem, da napravim to. Uvod u to, i sve poslije je da ja mislim cijelo vrijeme na to, da to mene cijelo vrijeme prati, tako da ja radim zavjet cijeli život.* Sam zavjetni čin obuhvaća obvezu pješačenja do mjesta s likom sv. Antuna te trostrukom obilasku crkve i molitvom pred likom sveca nakon svakog obilaska. Taj dan Matija neće voziti motor, što je također dio zavjeta. Također, svecu ne donosi darove, jer to smatra nepotrebnim, no zapalit će svijeću. Njegov je zavjet čin zahvalnosti svecu: *... i svake godine odradim zavjet za Sv. Antuna. Jer sam njemu direktno zahvalan.*

W. A. Christian navodi da je zavjet instrumentalna molitva kojom se specificira što će se zauzvat učiniti u slučaju pozitivnog ishoda te da je to prototip molitve mediteranskog katolicizma. *To je molitva koja najbolje definira osobni odnos sa svecem. (...) Obećanja uključuju plaćanje svecu u dobrima ili naporu za neuobičajenu svečevu pažnju.* Ona se ostvaruju, primjerice, utroškom novca u obliku plaćanja misa, svijeća, milodara; utroškom vremena u molitvi; utroškom vremena i energije u hodočašću (pješačenje, katkad bosonogo, ili na koljenima, oko crkve ili oltara, ili šuteći ili bez jela i pića); žrtvovanjem ponosa ili udobnosti (rezanje kose ili nošenje osobita odijela); odricanjem od zadovoljstava (primjerice, od plesa);

javnim činom (primjerice, davanje slike, paljenje svijeće, svjedočenje u pobožnom časopisu); darivanjem voštanoga modela tijela, kose, fotografije, sliku primljene milosti, čak i plodova zemlje. Takva obećanja moraju biti ispunjena, bilo da ih ispunjava osoba koja ih je dala, bilo netko drugi (Christian 1989:119-121). Bitna značajka instrumentalnih molitvi je prizivanje sveca na djelovanje u ovome svijetu (ibid. 129).

Matijin zavjet nije uspostavljen kao uvjet u slučaju pozitivnog ishoda molitve, već kao zahvala za intervenciju sveca u nesretnom događaju. No, Matija i dalje u svom životu priželjkuje i osjeća zaštitu sv. Antuna Padovanskoga – on vjeruje da ga svetac putem „znakova“ ne podsjeća samo na intervenciju u prometnoj nesreći, već i na svoju stalnu prisutnost u njegovu životu. Uloga sv. Antuna, prema Matijinu vjerovanju, je stalna skrb nad Matijom: *Mislim da se Bog brine za sve ljude ali mora imat pomagače za određenu grupu. Za nekoga. Ne mogu se ja, recimo, brinut za sve. Kao da je reko sv. Antunu „ti ćeš se... znači ti ćeš odgovarat za ovog malog i meni ćeš podnositi raport.“ Tako ja to vidim.* Stoga se svakogodišnje Matijino ispunjavanje zavjeta može shvatiti kao odraz *etikčkog principa „milo za drago“*: *čovjek daje u očekivanju nečega, ili zahvaljuje za nešto što je već dobio* (Badone 1990:16), odnosno u terminima *merkantilizma* ili *bilateralnog ugovora* (Kuničić 1974:5). Matijin zavjet se, prema Christianovim zavjetnim inačicama, ostvaruje u utrošku vremena i energije u hodočašću (pješačenje do crkve i trostruki obilazak crkve uz molitvu) te u javnom činu paljenja svijeće. No, Matijino shvaćanje zavjeta, za razliku od Christianova, poprima šire značenje od samoga postupka koji izvodi na spomendan sv. Antuna Padovanskoga. Kako sam već gore navela, u njegov zavjet uključeno je kontemplativno vrijeme koja počinje oko mjesec dana prije samoga čina te vrijeme nakon čina u kojemu je Matija ispunjen posebnim mirom i mislima o učinjenom.

U kontekstu inačica zavjetnih izraza koje navodi Christian, konavoski zavjeti, prema kazivanju Matijine majke, pokazuju svoju veliku raznovrsnost. Zavjeti se rade iz raznih razloga, često radi zdravlja ili nekog uspjeha. Osnova zavjetnoga čina, kako se čini, obilazak je crkve, a mnogobrojne žene obilaze i na koljenima ili bosonoge. Zavjetni čin je i darivanje sveca, katkad združeno s obilaskom crkve. Daruje se nakit, vezivo za oltar ili procesijski barjak, slike ili novac. Poseban je oblik zavjeta u Konavlima bio

oblačenje ozdravjela dječaka u osobito odijelo, *fratarsku halju*, koji, osim Matijine majke, spominje i Pavlina Bogdan-Bijelić u *Zborniku za narodni život i običaje* (1917:159)⁵. Sudeći prema iskazu Matijine majke, taj je tip zavjetnog izraza u Konavlima zasigurno postojao barem do tridesetih godina 20. st. Razdoblje nošenja takvoga odijela (*habit*) vjerojatno je bilo proizvoljno, prema vlastitome osjećaju jer Bogdan-Bijelić spominje da se odijelo nosilo godinu dana, a Matijin je djed nosio odijelo svakodnevno tri godine. Skidanjem franjevačkoga odijela, Matijin djed nije prekinuo zavjet već ga je ispunjavao sam do svoje ženidbe, a potom ga je ispunjavala i njegova supruga kad on nije mogao.

I Christian spominje odijevanje franjevačkoga odijela u Nansa dolini u Španjolskoj. On navodi da se takvo odijelo nosi javno ili ispod druge odjeće, samo na blagdane ili cijelo jedno razdoblje duljega trajanja. Odijevanje odijela u Nansa dolini često se upotpunjuje s dodatnim obećanjima poput sudjelovanja u zabavama i odricanja od plesa. Christian ovu pojavu tumači oponašanjem monasticizma. Nije joj mogao utvrditi starost u Nansa dolini, no zabilježio je da je pojava u odumiranju, osim u najzabitijim selima (Christian 1989:126-127).

Osobni svetac zaštitnik vs sveci zaštitnici u zajednici

Dio ovoga istraživanja bio je usmjeren i na utvrđivanje mjesta i značenja odabranoga sveca u kontekstu svetaca prisutnih na razini zajednice. Prema kazivanju Matijine majke, sv. Antun Padovanski se na razini cijele čilipske zajednice pokazuje kao praktično iskoristiv svetac, odnosno kao zaštitnik u raznovrsnim ljudskim potrebama, a takvom se poima i Majka Božja. Spomendani ovo dvoje svetaca obilježavaju se izrazima osobne pobožnosti. Sv. se Nikola, kao titular župne crkve, poima zaštitnikom mornara i putnika. Njegov se dan, prema kazivanju Matijine majke, obilježava službenom procesijom s njegovim kipom oko crkve te večernjom *feštom* koja danas ima izraženo potrošačko obilježje: *Ima mjesna fešta uveče tradicionalno*,

⁵ P. Bogdan-Bijelić također navodi podatak da se takvo odijelo nosilo i u Vodostajama kod Karlovca (1917:159), fra Žarko Ilić bilježi istovrsne podatke za Hercegovinu na početku 20. st. (Ilić 1996:245). Iako je to bio šire rasprostranjen način zavjetovanja, u uporabljenim izvorima (navedenima u bilješci 1) spominje ga samo P. Bogdan-Bijelić.

bilo da se okupe, ono, bude ples. Sad je više iskomercijalizirano. Kako je iz kazivanja razvidno, uloga sv. Nikole kao zaštitnika mornara i putnika ne dolazi do izražaja ni na njegov dan, bez obzira na to što među današnjim Konvljanima ima pomoraca. Osobne pobožnosti nisu usmjerene na ovoga sveca (U nas se niko ne zavjetuje sv. Nikoli, koji je zaštitnik Čilipa i mjesni svetac Čilipa.). Iako se, naime, zna da je to dan za mornare i pomorce, dan se u tom smislu obilježava toliko da se napomene „sačuvaj sv. Nikola i Bože sve pomorce, daj im dobro more“. Sudeći prema iskazu Matijine majke, i kad postoji potreba za tom vrstom zaštite, pomoć se moli od osobnoga sveca zaštitnika: Ja sam mužu kupila medaljon Gospe da ga čuva, a ne sv. Nikole. Sv. Nikola kao zaštitnik pomoraca doživljava se, prema njezinom kazivanju, samo poput dodatnoga osigurača: nije ono da samo on čuva. Važnija je njegova uloga u okupljanju zajednice pri čemu je društveni značaj obilježavanja njegova blagdana u prvome planu. Takvo značenje svetaca zaštitnika koji su titulari lokalnih crkava zabilježila sam i u drugim hrvatskim krajevima (usp. Belaj, M. 2006:216-218). Čini se, naime, kako i društvena komponenta obilježavanja blagdana titulara crkve predstavlja izraz pobožnosti prema svecima zaštitnicima te da isticanje te komponente ne umanjuje osjećaj vlastite pobožnosti (ibid. 218). U to se uklapa i ovaj primjer iz Čilipa. Svetom se Nikoli u Čilipima, naime, ne negira uloga zaštitnika pomoraca u vjerovanju, no primarno mu se pripisuje značaj u društvenom životu zajednice.

Sv. Antun Padovanski i umnažanje njegovih uloga

U pobožnosti Matijine majke sv. Antunu Padovanskom pridodana je uloga zaštitnika djece – uloga koja je u vezi s ovim svecem općeraširena u pobožnosti puka, i to u prvome redu, što je samorazumljivo, majki. No, u Matijinoj je pobožnosti ovaj svetac osobni zaštitnik, pa mu se pripisuje uloga životnog skrbnika i pratitelja. *Osobna pobožnost je čvrsto povezana sa životnom sudbinom pojedinca i kvalitetom njegova života* (Španiček 2002:209).

U Matijinu odnosu prema sv. Antunu Padovanskome prepoznaje se odnos prisutan među ljudima, gdje se svetac gleda kao moćna i dobra osoba, prijemčiva na osobne potrebe. Prema Christianu, *osobe moraju, u psihološkom smislu, razvijati osjećaj za vlastitu vrijednost, osjećaj za sebe.*

Ovaj osjećaj za sebe može biti izgrađen kroz interakcije s drugima, no ako nedostaje ljudski drugi, može biti izgrađen kroz interakciju s Bogom ili drugim svetim likom (Christian 1989:178).

Sv. Antun Padovanski, hagiografski „svestran“ svetac, uopće je prikladan za osobnoga sveca zaštitnika. Istodobno mu se, zbog oznake svestranosti u pobožnosti lako pridodaju raznovrsne uloge, ovisno o potrebi. Primjerice, u Bujama mu je jedna kazivačica pripisala presudnu ulogu u dobivanju stana (Belaj, M 2004:62-63), a u Zagrebu ga je jedna vjernica zamolila za pozamašan zgoditak na nekakvoj lutriji (Belaj, M. 2006:315). Zanimljiv je, u tom kontekstu i podatak da je voditeljica jedne radijske emisije u kojoj je gostovao Matija, pod dojmom njegove priče, zaključila da se sv. Antunu Padovanskom može dodijeliti i uloga zaštitnika motorista, što je, potom, i Matija prihvatio. Budući da se radilo o radijskoj emisiji, ne bi trebalo začuditi da je potom i koji slušatelj s istim razlogom, odnosno zbog „javno“ pridodane uloge zaštitnika motorista sv. Antunu Padovanskom, usmjerio svoju naklonost prema ovome svecu, prepoznajući u njemu zajedničku nit s vlastitim načinom života.

Osobni svetac zaštitnik živo je prisutan u životu vjernika. On se doživljava životnim pratiteljem i skrbnikom. S njim se komunicira najčešće radi neke potrebe, katkada svakodnevno, a zaziva ga se u raznovrsnim životnim prigodama, najčešće radi zdravlja, vlastitog ili članova obitelji, ili pak radi gospodarskog uspjeha, udaje i drugih životnih potreba.⁶ Općenito gledavši, prema vjerovanju, osobni svetac zaštitnik pomaže u raznovrsnim prigodama, a ne samo u onima koje nalaže opće znanje o svetačkim zaštitničkim ulogama. Stoga, barem kad je riječ o osobnoj pobožnosti, može se govoriti o dokidanju ustaljene diferencijacije svetaca prema ulogama, tj. o nepostojanju specijalizacije svetaca.

⁶ Osobnoga sveca zaštitnika ne valja poistovjetiti s predodžbom o Anđelu čuvaru što ju naučava Crkva. Anđeo čuvar je jednostavno dan pojedinom čovjeku, a sveca zaštitnika si izabire pojedinac sam, u okviru što mu ga zadaje društvena predaja.

LITERATURA:

ASAD, Talal (1983): *Anthropological Conceptions of Religion: Reflections on Geertz*. *Man* 18:237-259, Royal Anthropological Institute, London.

BADONE, Ellen, ur. (1990): Introduction. U (E. Badone, ur.): *Religious Orthodoxy and Popular Faith in European Society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, str. 3-23.

BAJSIĆ, Vjekoslav (1974): Osjećaj za čudo i čudesno kao sastavni dio štovanja svetaca. *Bogoslovska smotra*, god. XLIV, br. 1:53-58, Rimokatolički bogoslovski fakultet, Zagreb.

BELAJ, Marijana (2004): Propitivanje religijskog identiteta u Istri. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 14/15 (2002/2003):55-68, Zagreb.

BELAJ, Marijana (2006): *Sveci zaštitnici u hrvatskoj pučkoj pobožnosti*. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, neobjavljeno.

BIBLIJA. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.

BOGDAN-BIJELIĆ, pl. Pavlina (1917): Zavjet (Konavle kod Dubrovnika). *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, sv. 21:159-160, JAZU, Zagreb.

BRANDES, Stanley (1990): Conclusion: Reflections on the Study of Religious Orthodoxy and Popular Faith. U (E. Badonne, ur.): *Religious Orthodoxy and Popular Faith in European Society*, Princeton University Press, Princeton, str. 185-200.

CHRISTIAN, William A., Jr. (1989): *Person and God in a Spanish Valley*. Princeton University Press, Princeton.

FIŠIĆ, Ladislav (1996): Sv. Anto u Provinciji Bosni Srebrenoj. *Zbornik „Kačić“ XXVII.-XXVIII, Sveti Antun Padovanski i Hrvati*, (1995./1996.):203-214, Split.

GUREVIĆ, Aron (1987): *Problemi narodne kulture u srednjem veku*. Grafos, Beograd.

HOŠKO, Franjo Emanuel (2001a): Temeljni oblici štovanja svetaca tijekom povijesti Crkve. U: *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 363-379.

HOŠKO, Franjo Emanuel (2001b): Sv. Antun Padovanski u kontinentalnoj Hrvatskoj. U: *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 431-436.

ILIĆ, Žarko (1996): Hercegovina sv. Anti. *Zbornik „Kačić“ XXVII.-XXVIII, Sveti Antun Padovanski i Hrvati*, (1995./1996.):237-258, Split.

KUNIČIĆ, Jordan (1974): Hagiodulija u privatnom i javnom životu. *Bogoslovska smotra*, god. XLIV, br. 1:5-12, Rimokatolički bogoslovski fakultet, Zagreb.

LE GOFF, Jacques (1993): *Srednjovjekovni imaginarij*. Izdanja Antibarbarus, Zagreb.

LE GOFF, Jacques (1998): *Civilizacija srednjovjekovnog Zapada*. Golden marketing, Zagreb.

LUCIĆ, Ljubo (1996): Sv. Anto ekumenski svetac u Sarajevu. *Zbornik „Kačić“ XXVII.-XXVIII, Sveti Antun Padovanski i Hrvati*, (1995./1996.):215-235, Split.

SOPTA, Josip (1996): Štovanje sv. Antuna u Franjevačkoj provinciji sv. Jeronima i osobito u Dubrovniku. *Zbornik „Kačić“ XXVII.-XXVIII, Sveti Antun Padovanski i Hrvati*, (1995./1996.):125-152, Split.

ŠAGI, Bono Zvonimir (1996): Fenomen štovanja sv. Antuna. *Zbornik „Kačić“ XXVII.-XXVIII, Sveti Antun Padovanski i Hrvati*, (1995./1996.):113-123, Split.

ŠPANIČEK, Žarko (2002): *Slavonski pučki proroci i sveci. Studija iz pučke pobožnosti Slavonije*. Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i Grafika, Slavonski Brod.

TAX FREEMAN, Susan (1978): Faith and Fashion in Spanish Religion: Notes on the Observance of Observance. *Peasant Studies* 7:101-123.

ZEČEVIĆ, Divna (1991): Prošlost u sadašnjosti (Popularnost pučkog književnog mišljenja). Mala teorijska biblioteka 42, Izdavački centar "Revija" Otvorenog sveučilišta, Osijek.

RELIGIOUS PERSON AND HIS/HER PATRON SAINT

Summary

Saints are generally, in belief practices, accepted as models of virtue and chastity, as God's prophets or as protectors and helpers in all walks of human life. This latest form of worship is especially important in popular religiosity. In its' framework, and on the level of personal worship, we can recognize usually one saint who is, according to one's own personal standards, considered to be one's own, one's personal protector.

St. Anthony of Padua is, next to the Mother of God, the most popular saint in Croatian regions. In personal religiosity discussed in this article, St. Anthony of Padua represents the central figure. This article is based on one detailed autobiographical account of a young man from Konavle (the place of his origin), which is supplemented by the account from his mother who participated in the creation of his religiosity.

Several factors have influenced the choice of a personal saint in the discussed religious practice, the most important of which was the event containing elements of miracle, which was then followed by a series of related events which confirmed and strengthened his choice. The miracle was here visible in the synchronicity of different events, and the informant recognized them as 'signs' linked to the personal patron saint. The patron saint has established his presence through these events and has, in the same time, confirmed his celestial status through his intervention (by performing miracles). On the basis of these signs, the informant justifies his relationship with the saint and emphasizes the importance and the power of the chosen saint.

Personal saint is constantly present in the life of this individual, and this relationship intensifies in the period around the Saint's Day. The most important sign of personal religiosity and communication with the saint is a vow which, for this particular individual, means much more than the procedure itself, to which a vow is commonly restricted to in literature. In this case, the vow also includes a period of spiritual preparation which starts roughly a month before the actual event, as well as the period after the event in which the informant contemplates the past and is filled with peace. The vow is established as a gratitude for the saint's intervention during an

unhappy event. The important part of the vow is the renunciation of a part of his everyday life which the informant considers to be the important part of his personality.

The research of belief in personal patron saints has also pointed to the importance of women in religiosity and religious issues in general, especially with relation to establishing or fulfilling vows for family members.

The chosen saint from this case study is one of the two most popular saints in the community to which this informant belongs to. Saint's Days of these two saints (St. Anthony of Padua and Mother of God) are marked by expressions of personal piety. However, none of these Saints is the titular saint of the local church. Saint's Day of St. Nicholas, the actual titular saint, is important as the annual social gathering of the whole community, while its famous role as the protector of sailors and travelers has not been encountered in personal pieties. In these cases, people would also turn to their personal patron saint.

Generally speaking, personal patron saint is commonly present in the life of believers. He is considered to be life chaperon and guardian. People communicate with him on a daily basis, and his help is sought on various occasions. Because of this variety of the occasions in which people seek patron saint's aid, we can speak about the abandonment of the established differentiation of the saints according to their specific roles, at least on the level of personal religiosity.

Keywords: popular religiosity, patron saints, st. Anthony of Padua, the region of Konavle (southern Croatia)